

*Steliana Aleksandrova**

Z PROBLEMATYKI TŁUMACZENIA DOKUMENTACJI FIRMOWEJ W NAUCZANIU JĘZYKA BUŁGARSKIEGO I POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Słowa kluczowe: tłumaczenie, dokumentacja firmowa, nauczanie języka bułgarskiego, nauczanie języka polskiego jako obcego

Streszczenie. Tematem artykułu jest problematyka tłumaczenia dokumentacji firmowej w nauczaniu języka bułgarskiego i polskiego jako obcego. Analizowane są trudności związane z tłumaczeniem dokumentacji z polskiego na bułgarski i z bułgarskiego na polski, interferencja międzyjęzykowa oraz błędy, które popełniają studenci podczas zajęć z tłumaczenia.

W ostatnich latach – ze względu na rozwijającą się współpracę między obydwojema krajami – znacznie wzrosło zapotrzebowanie na tłumaczy przysięgłych, przekładających zarówno z języka polskiego na bułgarski, jak i z bułgarskiego na polski (w Polsce i Bułgarii). Wiele firm szuka specjalistów znających polski i bułgarski. Ta tendencja wzrosła szczególnie po 2007 roku, w którym Bułgaria przystąpiła do Unii Europejskiej. Rola tłumacza dokumentacji firmowej jest coraz ważniejsza. Jego odpowiedzialność jest bardzo duża, więc oprócz doskonałej znajomości języka powinien wykazywać się znaczącą wiedzą w odpowiedniej dziedzinie.

Podstawowe obszary współpracy między państwami to między innymi: turystyka, transport i logistyka, finanse, rolnictwo, przemysł, prawo. Niezależnie od dziedziny i od faktu, że teksty z niej charakteryzują się specjalistycznym słownictwem i posiadają szczególne gramatyczne i składniowe właściwości, istnieją dokumenty, które są częścią dokumentacji firmowej każdej firmy (np.: odpis aktualny z rejestru przedsiębiorców, sprawozdanie finansowe, protokoły, korespondencja itd.).

Badania przeprowadzone w biurach tłumaczeń i wśród tłumaczy pokazują, że znaczna część tłumaczonych dokumentów to właśnie różnego rodzaju dokumen-

* aleksandrova@uni.lodz.pl, Katedra Filologii Słowiańskiej, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź.

ty firmowe: umowy, pełnomocnictwa, statuty, odpisy aktualne z rejestru przedsiębiorców, dokumenty księgowe – faktury, sprawozdania finansowe, protokoły, poświadczenia notarialne, różnego rodzaju regulaminy, dokumenty podatkowe, ale również korespondencja firmowa, oferty handlowe, strony internetowe i wiele innych. Dokumenty te są bardzo różnorodne i wymagają od tłumacza zarówno ogólnej, jak i specjalistycznej wiedzy. Każdy dokument firmowy ma swoją specyfikę w zależności od dziedziny wykonywania działalności konkretnej firmy, więc tłumacz powinien znać różnego rodzaju terminy, choć oczywiście występują cechy, które są wspólne.

Podczas zajęć z tłumaczenia bardzo ważne jest zapoznanie studentów z zawodem oraz specyfiką pracy tłumacza przysięgłego w Bułgarii oraz w Polsce, a także i podkreślenie występujących różnic. Przykładowo w Bułgarii konieczna jest współpraca z biurami tłumaczeń, tłumacz przysięgły nie tłumaczy niezależnie (tak jak w Polsce), a oprócz tego nie posiada własnej pieczęci. Nie zdaje egzaminu na tłumacza przysięgłego, musi odpowiadać wymaganiom Bułgarskiego Ministerstwa Spraw Zewnętrznych. Ważne jest też zapoznanie z zasadami współpracy z biurami tłumaczeń, (np. jak reagować, gdy w tekście są błędy), z ogólnymi i najczęściej spotykanymi wymaganiami biur. Istotne jest przekazanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do wykonywania tłumaczeń dokumentacji firmowej i ogólnie tekstów specjalistycznych.

Zajęcia obejmują praktyczne ćwiczenia z tłumaczenia tekstów z języka polskiego na język bułgarski i z języka bułgarskiego na język polski. Szczególną uwagę w Polsce zwraca się na sposoby wiernego oddania złożonego systemu temporalnego języka bułgarskiego, a w Bułgarii na system deklinacyjny. Studenci uczą się zasad transkrypcji i transliteracji oraz sposobów oddawania w języku obcym nazw własnych i skrótowców. W trakcie zajęć studenci zapoznają się z warsztatem tłumacza przysięgłego i tłumaczą teksty o różnym stopniu trudności. Zajęcia mają na celu poszerzenie znajomości słownictwa z różnych zakresów oraz przygotowanie studentów do tłumaczenia różnego rodzaju tekstów o tematyce biznesowej z zastosowaniem właściwych strategii i technik tłumaczeniowych.

Sposób nauczania tłumaczenia dokumentacji firmowej powinien uwzględniać typowe błędy, które popełniają studenci, tłumacząc takiego rodzaju teksty podczas zajęć.

Przyczyną znacznej części popełnianych błędów jest interferencja międzyjęzykowa. Można tu wymienić takie błędy, jak niewłaściwe zapisywanie dat, błędy przy wyrażaniu przynależności, przeniesienie konstrukcji z jednego języka do drugiego, błędy w nazwach geograficznych (buł.**Bruksela* zamiast buł.**Brjuksel*, buł.**Lizbona* zamiast buł.**Lisabon*, buł.**Monachium* zamiast buł.**Mjunhen*). Podane przykłady, pozostałe wyrażenia oraz tytuły po bułgarsku w oryginalnych tekstach zapisywane są cyrylicą). Bardzo ważnym problemem jest homonimia międzyjęzykowa. Jak wszystkie języki słowiańskie, język bułgarski i polski wy-

kazują znaczne podobieństwa na poziomie leksykalnym, np. w nazwach roślin, zwierząt, części ciała itd. Ułatwia to niekiedy rozumienie, bowiem np. tak samo brzmią i takie samo znaczenie mają słowa, takie jak: *koza*, *owca* (tylko akcent pada na inną sylabę), *buk*, *lipa*, *brat* itd. Problemy sprawia jednak homonimia międzyjęzykowa. Istnieje wiele wyrazów, które brzmią tak samo albo podobnie, ale mają zupełnie inne znaczenie. Oto przykłady: *puszka* po bułgarsku oznacza strzelbę, *duma* to ‘słowo’, *czasownik* to ‘zegarek’, *na prawo* to ‘prosto’, *dywan* (po bułgarsku brzmi podobnie) – ‘tapczan’, *żaden* – ‘spragniony’, *miasto* – ‘miejsce’, *rano* – ‘wcześnie’, *chora* – ‘ludzie’, *czaszka* – ‘kieliszek’, *zdanie* – ‘budynek’. Bardzo utrudnia to rozumienie tekstów polskich i komunikację. W tłumaczeniu dokumentacji firmowej popełniane są błędy typu: buł.**W sedma godina* (w siódmym roku) zamiast buł.**w sedem czasa*, czyli o siódmej (godzinie).

Trudności związane z tłumaczeniem dokumentacji z polskiego na bułgarski i z bułgarskiego na polski są spowodowane też niewystarczającą liczbą słowników polsko-bułgarskich i bułgarsko-polskich, w tym i specjalistycznych. Wśród specjalistycznych można wymienić buł. **Polsko-byłgarski i byłgarsko-polski techniczny recznik* (Petrova, Aleksjiew i dr. 1982) i buł. **Polsko-byłgarski medycyński recznik* (Denczewa 2015), a także słownik techniczny, zawarty w monografii *Słowiańska terminologia techniczna* (Mazurkiewicz-Sułkowska 2014). Tłumacz jest zmuszony czasami tłumaczyć za pomocą innych słowników obcojęzycznych np. polsko-angielskich i potem angielsko-bułgarskich, co znacznie wydłuża czas tłumaczenia. Z drugiej strony jednak, po przystąpieniu Bułgarii do Unii Europejskiej, można korzystać z jej baz danych w Internecie, w tym ze słowników, np. EuroVoc (wielojęzyczny tezaurus Unii Europejskiej).

Jeżeli chodzi o kolejne trudności w tłumaczeniu dokumentacji to na pierwszym miejscu można wymienić te implikowane przez imiona. W bułgarskim istnieje imię odojcowskie, to znaczy nazwisko od imienia ojca (np. buł.* *Iwan Petrow Dimitrow*, gdzie buł.* *Iwan* to imię własne, buł.* *Petrow* – imię odojcowskie od imienia ojca – buł.* *Petyr*, a buł.* *Dimitrow* to nazwisko). W języku polskim takie imię nie istnieje, a z kolei jest nazwisko rodowe. Trudności są związane z brakiem konkretnych odpowiedników. Transkrypcja imion może sprawić kłopoty tłumaczom dokumentacji firmowej. Należy również zwrócić uwagę na nazwy firm i instytucji, czasami zalecane jest wskazanie transkrypcji wraz z transliteracją, szczególnie jeżeli imię zawiera bułgarskie spółgłoski buł.* *cz*, *ż*, *sz*, *szt*, które transliterowane są jako *ch*, *zh*, *sh*, *sht* więc w polskim wymawiane są inaczej, a nie tak jak należy: *Zhivko*, *Tsochev*, *Shanov*, *Shterev*. Według prawa bułgarskiego imiona własne i nazwy geograficzne zapisane cyrylicą należy transliterować zgodnie z *Ustawą o transliteracji* (Dz.U. nr 19 z 2009 r. z późn. zm.) (buł.* *Zakon za transliteracijata* – DV br. 19 ot 2009 g.), a obcojęzyczne imiona należy transkrybować zgodnie z *Rozporządzeniem nr 6 w sprawie transkrypcji i pisowni obcojęzycznych nazw geograficznych na język bułgarski* (Dz.U. nr 60 z 1995 r.

z późn. zm.) (buł.* Naredba nr 6 ot 12 juni 1995 g. za transkripcja i pravopis na czuźdi geografski imena na bułgarski ezik – DV br. 60 ot 1995 g. s izm.)

W Polsce nazwy geograficzne transkrybowane są zgodnie z zaleceniami Komisji standaryzacji nazw geograficznych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, zawartymi w: *Nazewnictwo geograficzne świata, Zeszyt 11, Europa, Część I* (2009).

Należy podkreślić, że widać między nimi sprzeczności, co może sprawić trudności w tłumaczeniu. Np. bułgarskie miasto **Tyrgowiszte* wskazane w dokumentacji firmowej jako miejsce siedziby firmy przy tłumaczeniu zgodnie z bułgarską *Ustawą o transliteracji* należy zapisać jako *Targovishte*, a zgodnie z zaleceniami zawartymi w *Nazewnictwie geograficznym świata* zupełnie inaczej, a mianowicie jako *Tyrgowiszte*.

Jeżeli chodzi o nazwy własne, w Polsce zgodnie z *Ustawą z dnia 25 listopada 2004 roku o zawodzie tłumacza przysięgłego* tłumacz musi transkrybować lub transliterować imiona i nazwiska zgodnie z dokumentami tożsamości, szczególnie dokumentami podróży (zmiana 01 marca 2015 roku). Np. bułgarskie imiona buł.* *Julijana Živkova – Yuliyana Zhivkova. Cwetan Peszew – Tsvetan Peshev*.

Kolejna trudność wynika z braku deklinacji rzeczowników w bułgarskim, w odróżnieniu od polskiego. Bułgarski jest językiem analitycznym, nie ma deklinacji i przyswajanie polskiego systemu deklinacyjnego sprawia studentom ogromne problemy. Nie ma w nim przypadków wyrażonych końcówkami fleksyjnymi, dlatego Bułgarom jest bardzo trudno zrozumieć, kiedy używamy danego przypadku. Nie zdają sobie sprawy, że np. kiedy wyrażamy przynależność, używamy dopełniacza. W języku bułgarskim relację przynależności wyraża się za pomocą przyimka buł.* *na*. Bardzo trudno jest im nauczyć się wszystkich końcówek. Oprócz tego z trudem zapamiętują, że w danym przypadku, w tym samym rodzaju i liczbie istnieją czasem dwie końcówki – problematyczne jest rozpoznanie, kiedy używa się jednej, kiedy drugiej. Problemy sprawiają też liczne alternacje morfologiczne, np. *książka*, ale *książce*, *kobieta – kobiecie*, *klasa – klasie*, *chodzę – chodzisz*, *niósł – nieśli* itd. Bardzo trudne jest również tworzenie form liczby mnogiej rzeczowników i przymiotników, zwłaszcza rodzaju męskoosobowego. Z kolei Polacy, którzy uczą się bułgarskiego mają problemy z bardzo rozwiniętym bułgarskim systemem czasów. Kłopoty sprawia także rodzajnik.

Powracając do imion, kiedy w oryginale jest imię i nazwisko mężczyzny, a podczas tłumaczenia dodamy końcówki, łatwo może dojść do nieporozumienia, ponieważ imię i nazwisko dla Bułgara może brzmieć jak żeńskie – buł.* *Iwan Iwanow: Reprezentowany przez Ivana Ivanova*. (W Bułgarii jest takie imię – Iwana Iwanowa/Ivana Ivanova).

Analizowanie najczęściej popełnianych błędów przez studentów jest istotne również ze względu na to, że można wywnioskować jakich praktycznych wskazówek należy udzielać podczas zajęć z tłumaczenia i na co zwrócić szczególną

uwagę. Zalecenia mogą dotyczyć zarówno sposobu tłumaczenia, jak i sposobu redagowania przetłumaczonego dokumentu.

Należy wyjaśniać studentom, jak powinien wyglądać poprawnie przetłumaczony dokument, to znaczy udzielać im praktycznych wskazówek, co do tłumaczenia i redakcji dokumentów. Potrzebne jest wskazanie wymagań dotyczących tłumaczenia, a także zwracanie uwagi na to, jak powinno wyglądać tłumaczenie i jego poświadczanie. Przykładowo, że zawsze należy wskazywać, jaki jest język oryginału, z jakiego języka się tłumaczy (np. bułg. * *prevod ot polski ezik*; pol. *tłumaczenie z języka bułgarskiego*), że należy podpisać każdą stronę tłumaczenia w dolnej części, a ostatnią przy poświadczeniu, jeżeli takie jest potrzebne.

Praktyczne wskazówki mogą dotyczyć konieczności tłumaczenia wszystkich informacji w oryginale, włącznie z pieczęciami, sposobu opisywania zdjęć i podpisów, a także sposobu postępowania, jeżeli w oryginale są nieczytelne fragmenty. W takim wypadku należy zawiadomić biuro tłumaczeń albo klienta. Jeżeli w oryginale występują specyficzne terminy i tłumacz nie jest przekonany, że przetłumaczył je wiernie, to potrzebna jest konsultacja ze specjalistami w danej dziedzinie albo z klientem. W przypadku, gdy tłumacz zauważy błędy w oryginale, nie ma prawa ich poprawiać, a jego obowiązkiem jest natychmiastowe powiadomienie o nich biura tłumaczeń albo klienta.

Wykładowca powinien zwracać uwagę na fakt, że zawsze należy przynajmniej raz sprawdzić przetłumaczony tekst i porównać go z oryginałem, ponieważ studenci zazwyczaj tego nie robią i popełniają błędy, których można by uniknąć. Należy podkreślać konieczność sprawdzania przetłumaczonych dokumentów i dokonywania korekty językowej. Szczególną uwagę należy zwracać na konieczność poufności i na odpowiedzialność karną, jaką ponosi tłumacz za błędne tłumaczenie. Czasami lepiej jest odmówić przyjęcia tłumaczenia, jeżeli tłumacz nie dysponuje odpowiednią wiedzą i nie zna terminologii specjalistycznej w danej dziedzinie.

Istotne jest zwrócenie uwagi na wymagania wobec tłumacza dokumentacji firmowej, takie jak biegła znajomość obydwóch języków – obcego i ojczystego, znajomość terminologii i wymagań normatywnych, umiejętność stworzenia tekstu, który stanowi ekwiwalent oryginału.

Podczas zajęć wykładowca zwraca szczególną uwagę na sposób zapisywania numerów dokumentów, np. jeżeli zawarte są w nim litery alfabetu bułgarskiego oraz na problemy, które mogą wystąpić przy zapisywaniu adresów, np. gdy wejście jest oznaczone literą alfabetu bułgarskiego. Podkreślane są także różnice w nazwach i konieczność znalezienia ekwiwalentów – np. pol. *Rachunek zysków i strat*, a bułg. * *Otczet za prihodite i razhodite*. Ważny jest sposób, w jaki zapisywane są różne numery identyfikacji, np. bułgarski *EGN (*Numer Identyfikacyjny Obywatela*), polski PESEL (buł. * *Nr ot Obsztija elektronen registyr na nasele-nieto*), bułgarski *EIK (*Kod Identyfikacyjny w Rejestrze Handlowym*), polski REGON (buł. * *Nr ot Nacionalnija ikonomiczeski registyr*). W tym przypadku nie jest zalecane zastąpienie odpowiednikami obowiązującymi w innym kraju, ponieważ

są to inne numery. Osoba, która jest z Bułgarii, ale mieszka na stałe w Polsce ma zarówno bułgarski *Numer Identyfikacyjny Obywatela*, jak i *PESEL*, a te numery nie są takie same. Bułgarski *Numer Identyfikacyjny Obywatela* składa się z 10 cyfr, oprócz tego cyfry na końcu numeru są zupełnie odmienne.

Tłumacz dokumentacji firmowej może mieć i inne trudności, np. związane z tłumaczeniem korespondencji firmowej. Przyjęte standardy korespondencji oficjalnej różnią się w Polsce i Bułgarii. Różnice dotyczą przede wszystkim sposobu umieszczenia danych adresata i autora pisma.

Analiza pisemnych tłumaczeń dokumentacji przygotowywanych w ramach zajęć translatorskich pokazuje niektóre typowe błędy, popełniane przez studentów filologii słowiańskiej w Polsce i w Bułgarii. W niniejszym artykule będą wspomniane tylko niektóre z tych błędów (bardziej szczegółowo będą rozpatrywane i omawiane w oddzielnym artykule).

Stosunkowo często spotykane są błędy leksykalne. Można tu wymienić konkretne przykłady:

- **powstania ogólne* zamiast *postanowienia ogólne*
- **przykład z bułgarskiego* zamiast *przekład*
- **wraz ze skazaniem siedziby*
- **wraz ze wskazaniem siedzenia* zamiast *ze wskazaniem siedziby*.

Nawet studenci, którzy uczą się polskiego w Bułgarii na ostatnim roku studiów I stopnia popełniają błędy gramatyczne. Najczęściej takie błędy to błędy dotyczące deklinacji:

- **w innych stowarzyszenia*
- **w innych stowarzyszeń*
- **określić w dokumencie*
- **poświadczam wierność przetłumaczonego ze mną tekst*
- **decyzja Radą Nadzorczą*.

Czasami błędy są spowodowane odmiennym rodzajem słowa w innym języku, np.: **okrągły pieczęć* – w bułg. **krygyl peczat*.

Niektóre błędy zupełnie zmieniają sens tekstu oryginału, np.:

– błędne zrozumienie skrótu *zam.* (*zamieszkały*) jako *zmarły* i przetłumaczone na bułgarski jako buł. **poczinał*, co jest poważnym błędem zupełnie zmieniającym znaczenie oryginału,

– data buł. ** 20 noemwri 2010 g.* przetłumaczona jako *20 października 2010 r.*, a nie jak należy *20 listopada 2010 r.*, co też można określić jako poważny błąd rzeczowy.

Z powodu takich błędów może dojść do poważnego nieporozumienia.

Czasami studenci popełniają błąd, ponieważ nie tłumaczą całego tekstu oryginału, później nie sprawdzają tłumaczenia i nie zauważają, że brakuje części dokumentu.

Tłumacz tekstów specjalistycznych ma obowiązek oddać treści poznawcze tekstu, co oznacza, że musi on wyrazić w języku przekładu te i tylko te treści,

które zawarte są w tekście źródłowym. (...). Od tłumacza żąda się wtedy pełnej wierności semantycznej tekstu, (...), bez opuszczeń, uzupełnień, komentarzy itp. (Pieńkos 2003, s. 269).

Podsumowując, można stwierdzić, że tłumaczenie dokumentacji firmowej wymaga od tłumacza bardzo wysokich kwalifikacji. Tylko biegła znajomość języka specjalistycznego, języka źródłowego i docelowego umożliwia uniknięcie błędów semantycznych, stylistycznych oraz terminologicznych. Podczas zajęć bardzo ważne jest nauczanie tłumaczenia dokumentacji, a także udzielenie rad i praktycznych wskazówek, które będą pomocne studentom w przyszłości. Należy zwracać szczególną uwagę na typowe błędy popełniane przez studentów filologii słowiańskiej w Bułgarii i Polsce, również na trudności związane z tłumaczeniem dokumentacji z polskiego na bułgarski i z bułgarskiego na polski.

BIBLIOGRAFIA

- Dankowa St., 2013, *Nauczanie języka polskiego na uniwersytecie w Wielkim Tyrnowie*, „Postscriptum polonistyczne”, nr 2, s. 321–328.
- Dąbrowska-Prokop U. (red.), 2000, *Mala encyklopedia przekładoznawstwa*, Częstochowa.
- Komisja standaryzacji nazw geograficznych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, 2009, *Nazewnictwo geograficzne świata, Zeszyt 11, Europa, Część I*, Warszawa.
- Mazurkiewicz-Sułkowska J., 2014, *Słowiańska terminologia techniczna*, Łódź.
- Pieńkos J., 2003, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Kraków.
- Bonowa St., 2016, *Pomagalo po specializiran prevod. Prevod na dokumentacija – bylgarski i polski ezik*, Weliko Tyrnowo.
- Denczewa, D. 2015, *Polsko-bylgarski medicjinski recznik*, Sofia
- Zakon za transliteracijata*, 2009, Dyrżawen westnik, br. 19 ot 13.03.2009 g., s. 6–8.
- Naredba nr 6 ot 12 juni 1995 g. za transkripcija i prawopis na czuždi geografski imena na bylgarski ezik*, Dyrżawen westnik br. 60 ot 1995 g. s izm., w: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/bulgaria_decree_transliteration_bg.pdf
- Petrowa El., Aleksjiew B. i dr. 1982, *Polsko-bylgarski i bylgarsko-polski techniceski recznik*, Sofia, Warszawa.

Steliana Aleksandrova

ABOUT SOME PROBLEMS IN TRANSLATION OF COMPANY DOCUMENTATION AND TEACHING BULGARIAN AND POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Keywords: translation, company documentation, teaching Bulgarian, teaching Polish as a foreign language

Summary. This article presents some of the problems in translation of company documentation and the methods in teaching Bulgarian and Polish as a foreign language. The author analyses the language transfer, the difficulties that the students have in translating company documentation from Polish to Bulgarian and from Bulgarian to Polish and the mistakes they make.